

Desconstructor dels mites occidentals moderns

Ivan Illich (Viena, 1926 – Bremen, 2002), sacerdot, teòleg, filòsof, sociòleg, professor universitari a Estats Units i Europa, creador a Cuernavaca (Mèxic) del Centro Intercultural de Documentación (CIDOC), historiador de les realitats culturals i socials, poliglòt i viatger, va ser una de les personalitats intel·lectuals més lúcides i arriscades de la segona meitat del segle XX. Els seus inicials assaigs, publicats els anys setanta, sobre *Una societat sense escola*, *Energia i equitat*, *La convivencialitat* i *Nèmesi mèdica*, van suposar, per al pensament social alternatiu que s'anava forjant al marge de les «veritats» de les institucions occidentals-capitalistes, un revulsiu en tota regla. Entre d'altres, d'ell vam beure i ara veiem el caràcter profètic de la seva denúncia.

IVAN ILLICH

Xavier Garcia

PERIODISTA

El dia de la mort d'Ivan Illich –el 2 de desembre de 2002, a la ciutat alemanya de Bremen, a setanta-sis anys–, el Col·lectiu de Periodistes Ecològistes de Catalunya, editors d'USERDA, inauguràvem al Col·legi de Periodistes, a Barcelona, una exposició commemorativa dels nostres vint-i-cinc anys d'acció informativa. Tan bon punt vam saber la trista notícia de la seva desaparició, Santiago Vilanova –que va ser amic seu i que el 2000 tractà de convidar-lo a Barcelona al Simposi Una Sola Terra– va apressar-se a afegir una fotografia d'Illich a aquella exposició, tot recordant-lo en aquella hora final i recordant el missatge que ens havia deixat després d'una intensa i combativa vida.

Ara, en aquestes converses, faig el mateix, convençut que les seves tesis de filosofia social –no per difícils menys impossibles– van arrelant, silenciosament però eficaçment, en els complexos fils de la trama mental humana. La primera i única vegada que el vaig veure va ser a la Universitat de Kassel (RFA), el setembre de 1980, en el Quart Simposi d'ECOROPA (Acció Ecològica Europea), fóruns que reunien la millor gent del pensament crític del món. Allí els vaig empaitar i, gràcies a en Vilanova que me'ls presentà, no vaig parar fins que els vaig assegurar una estona al meu costat, i d'aquesta manera han anat sortint bastants d'aquestes «converses ecològiques» amb aquesta nòmina d'Homenots que vaig fent desfilar per aquestes pàgines.

Ivan Illich –alt, ben plantat, amb

una poderosa expressivitat facial i gestual a les mans, sobretot la de l'esquerra– venia precedit d'una aurèola de popularitat i reconeixement, entre els petits nuclis que, com ell, s'enfrontaven al «monopoli radical» de les institucions modernes i dels seus «il·lustres» representants professionalitzats, a causa de les sonades controvertides que, des de Cuernavaca, havien provocat els seus textos escrits, prèviament i llargament debatuts en seminaris i conferències en aquell ja mític CIDOC, fundat per Illich el 1961 –amb la col·laboració ben aviat de Valentina Borremans– i que, fins al seu tancament, el 1976, va ser un laboratori d'idees.

Allí va cuinar-se, col·lectivament, el que podríem anomenar, en termes d'arquitectura culinària, la «desconstrucció» dels mites del poder occidental dels cinc últims segles, fets passar pel mateix poder com «el no va més» del «progrés», el «desenvolupament» i «la riquesa de les nacions».

L'estat del món en aquells anys seixanta –Vietnam, cursa militar, revoltes estudiantils i obreres, industrialització accelerada, abisme Nord-Sud, etc.– contribuï a donar a les idees d'Illich el contrapès de radicalitat indispensable per afrontar, mínimament, les conseqüències d'una màquina social embalada.

L'autor vienès ja venia adobat d'una doble preparació, intel·lectual i vital, que ben aviat, als seus 25 anys (al període 1950-51), li feu comprendre el drama a què s'enfrontava el futur del món, que era el seu futur. La «doble preparació» d'Illich consistia en una brillant carrera acadèmica en

ciències i humanitats a Salzburg i a les universitats de Florència i a la gregoriana de Roma, on es doctorà en història (amb una tesi sobre Toynbee), filosofia i teologia i, pel costat de la vida, en una no menys apassionant experiència en contacte amb els hispans i portorriquenys de la parròquia de l'Església de l'Encarnació del barri de Manhattan, a Nova York, on havia estat designat com a vicerector, el 1951, pel cardenal Spellman.

1949: el «desenvolupament»

En aquella època inicial del seu ministeri sacerdotal a Nova York, feia pocs anys, el 1949, amb el Pla Marshall en marxa, que el president d'Estats Units, Harry Truman, havia deixat anar en un dels seus discursos –per primer cop a la història, afirmava Illich– la paraula «desenvolupament», un terme que, a partir d'aleshores, estaria en boca de tothom i que designava, per part del nou poder mundial, tots aquells programes d'«ajuda tècnica» als països que de seguida serien coneguts com a «subdesenvolupats». Sempre interessat per conèixer la història i l'etimologia de les paraules en els diversos idiomes que coneixia i amb el contacte directe que tenia amb la sofrença social dels immigrants centramericans a Nova York, es pot dir que en aquella disjuntiva històrica –entre el concepte abstracte dit des del poder i la realitat dramàtica de les poblacions emigrades– Illich va començar a veure-hi clar.

La seva voracitat lectora era insaciable, i no només dels grans textos clàssics, sinó també, i sobretot, d'aquells obscurs papers del poble –del

«comú» com deia ell– que l'informaven més i millor al llarg de la història –de l'Alta Edat Mitjana fins als temps moderns– de l'autèntica evolució de les formes socials comunitàries, progressivament expropiades per l'Estat amb la força dels exèrcits i colonitzades econòmicament per les grans companyies occidentals que inculcaven, a través de la creació de necessitats, la necessitat màxima de «desenvolupar-se», naturalment segons les directrius marcades per Occident.

Aquest va ser el seu punt de partida analític: l'estudi i evolució de la història d'aquest «desenvolupament» que va fer passar les comunitats humanes de la «subsistència» a la «dependència», a través d'un llarg procés econòmic, tecnològic i polític que Illich ha trinxat com ningú en els seus diversos aspectes concorrents. De la paraula encarnada al text virtual, de l'aprenentatge vital a l'escolarització social, de l'ús adequat de l'energia i les tècniques als proveïments massius monopolitzats, de l'antiga «convivencialitat» comunal a l'actual cafarnaiim demogràfic, del coneixement i tolerància del propi cos a la medicalització abusiva i, en fi, dels transports humanitzats al caos motoritzat.

Tot això ho deixà dit en uns quants llibres memorables –ja esmentats a l'inici–, així com en un altre, que era tota una declaració inicial d'intencions, intitulat *Celebrations of Awareness*, amb pròleg d'Erich Fromm i després publicat en francès, *Libérer l'avenir*, a Editions du Seuil, el 1971.

En castellà, a través de Seix Barral, començaren a arribar a partir de 1974, en un moment polític en què les co-

ses d'Illich queien molt lluny a la immensa majoria dels futurs «professionals» de la política, una professionalització que, com totes les altres que ha generat la societat industrial de serveis, ja era denunciada en aquest volum d'*Alliberar el futur*, amb el subtítol prou significatiu i revulsiu de «Crida a una revolució de les institucions». Què se'ls anava a explicar a les direccions del PSOE o del PCE-PSUC?

Els mestres estimats

A més de Fromm, Illich va reconèixer uns quants mestres més, entre els quals els francesos Jacques Ellul, un dels primers crítics dels sistemes altament tecnològics, i Jacques Maritain, el filòsof de l'Humanisme Integral, als qui tractà personalment i dels quals rebé ensenyaments. Per exemple, en el cas de Maritain, el 1957 a Nova York, quan a propòsit del nou concepte de gestió que s'estava implantant, el «planning» (programació), el ja vell filòsof, sabent que Illich li parlava d'un consell de programació per a la formació d'una «mà d'obra qualificada», va dir-li, tot aguantant tremolosament una tassa de te a les mans: «És que això del planning de què em parles no és un pecat, una nova espècie d'aquests vicis que neixen de la presumpció?». Per a Illich la lliçó havia estat clara: no es pot pensar els humans com a «recursos racionalment explotables».

Junt amb els primers llibres citats, els anys de Cuernavaca, sobretot entre 1966 i 1976, amb la seva gran creació del CIDOC, van ser d'intensa elaboració conceptual, destinada so-